

БЕЛОРУССКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИСТОРИЧЕСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра этнологии, музеологии и истории искусств

**ЭТНОКУЛЬТУРНОЕ
РАЗВИТИЕ БЕЛАРУСИ
В XIX – НАЧАЛЕ XXI в.**

Материалы
Международной
научно-практической конференции
19–20 мая 2010 г., Минск

Минск
«Издательский центр БГУ»
2011

працэсаў, з'яваў і падзеяў, якія паўплывалі на паўсядзённае жыццё месцічоўцаў. Культурнай прасторы мястэчак Беларусі была ўласціва гетэрагеннасць. З аднаго боку, відавочны поліэтнічны, поліканфесійны, полілінгвістычны характар месцічоўскай культуры. З другога боку, культурнай сітуацыі ў мястэчках было ўласціва суіснаванне субкультур розных сацыяльных слаёў (традыцыйнай, элітарнай), паміж якімі наладжвалася пэўнае ўзаемадзеянне. Мястэчка, такім чынам, было своеасаблівым «мастком» паміж народнай і прафесійнай культурай.

На нашу думку, ёсць усе падставы сцвярджаць, што *мястэчкі* – культурна-гістарычны феномен нашага мінулага, наш гістарычны брэнд. Унікальнасць гэтых паселішчаў заключаецца ў тым, што:

- мястэчкі – скрываўленне горада і вёскі;
- мястэчкі – «памежка» этнасаў, рэлігій, моваў і культур;
- мястэчкі – асяродкі габрэйскай гісторыі і культуры, асноўныя населеныя пункты на ментальнай карце страчанага габрэйскага свету Усходняй Еўропы;
- мястэчкі – асяродкі захавання мясцовых традыцый самакіравання на прынцыпах рэлігійнай талерантнасці і канструктыўнай шматэтнічнасці;
- мястэчкі – мадэль эканамічнай, сацыяльнай і культурнай арганізацыі для жыхароў малых гарадскіх паселішчаў ва ўмовах палітычнай і эканамічнай трансфармацыі.

Самае важнае гістарычнае значэнне мястэчак ў тым, што гэтыя паселішчы з'яўляліся прыкладам «сужыцця» у згодзе пад «адным дахам» розных этнасаў, вераў, моваў і культур, своеасаблівай кантактнай зонай паміж імі. «Напрацоўкай» і заслугай мястэчак, прадуктам месцічоўскага жыцця назваў Вячаслаў Рагойша такія характэрныя для беларусаў якасці, як «нацыянальная, моўная, палітычная талерантнасць, пачуццё сужыцця «у адной лодцы» і інш. [3]. Можна сцвярджаць, што і мястэчкі спрычыніліся да таго, што Беларусь зрабілася антыподам Вавілонскай вежы: тут паразумеліся мноства моваў.

ЛІТАРАТУРА

1. Ідыш-беларускі слоўнік / сабраў і пераклаў на бел. мову А. Астравух. – Мінск, 2008. – С. 913.
2. *Куль-Сяльверстава, С. Я.* Беларусь на мяжы стагоддзяў і культур: Фармаванне культуры Новага часу на беларускіх землях (другая палова XVIII ст. – 1820-я гг.) / С. Я. Куль-Сяльверстава. – Мінск, 2000. – С. 92, 106.
3. *Рагойша, В.* Заходнебеларускае мястэчка як асяродак беларуска-польскага культурнага сумежжа (на прыкладзе Ракава) / В. Рагойша // На шляхах да ўзаемаразумення. Беларусіка. – Кн. 15. – Мінск, 2000. – С. 62.
4. *Радзюк, А. Р.* Канфіскацыя прыватнай уласнасці на Беларусі ў канцы XVIII – першай палове XIX ст.: Дыс... канд. гіст. навук / А. Р. Радзюк. – Мінск, 2006. – С. 84.
5. *Смиловицкий, Л.* Евреи в Турове: история местечка Мозырского Полесья / Л. Смиловицкий. – Иерусалим, 2008. – С. 68 – 71.
6. *Соркіна, І.* Асаблівы сусвет м. Свіслач / І. Соркіна // Спадчына. – 2002. – № 2–3. – С. 102–118.

7. *Соркіна, І. В.* Мястэчкі Беларусі ў канцы XVIII – першай палове XIX ст. / І. В. Соркіна. – Вільня, 2010. – 488 с.

8. *Klier, John D.* What exactly was a Shtetl? / John D. Klier // The Shtetl: Image and Reality Papers of the Second Mendel Friedman International Conference on Yiddish. – University of Oxford, 2000. – P. 26.

П. А. ТРУБЧЫК

УВЯДЗЕННЕ ЗЕМСТВА І ПРАБЛЕМА ЭТНАКАНФЕСІЯНАЛЬНЫХ ЗНОСІН У БЕЛАРУСІ Ў ТРЭПЯЧЭРВЕНЬСКІ ПЕРЫЯД (1907–1912 гг.)

Падзеі першай буржуазнай рэвалюцыі прывялі да значных змен у грамадска-палітычным становішчы Расійскай імперыі, у тым ліку і Заходняга краю. 3 чэрвеня 1907 г. урадам быў апублікаваны Маніфест аб роспуску II Дзяржаўнай думы і змяненні «Палажэння аб выбарах». Указ пра выбары парушаў заканадаўства, а іменна Маніфест ад 17 кастрычніка 1905 г. і Асноўныя законы Расійскай імперыі (1906 г.), якія забаранялі змяненне сістэмы выбараў у Дзяржаўную думу без згоды думскіх дэпутатаў. Такім чынам, царызм здзейсніў своеасаблівы дзяржаўны пераворот, які азначаў параженне рэвалюцыі 1905–1907 гг. і часовую перамогу сіл контррэвалюцыі.

Найбольш поўна нацыянальную праблему ў Заходніх губернях і спосабы яе вырашэння можна ўявіць на аснове матэрыялаў дзейнасці III Дзяржаўнай думы, якая, як вядома, у адрозненні 1-га і 2-га скліканняў праіснавала ўвесь адведзены ёй законам тэрмін – з 1907 па 1912 г. Згодна з Указам ад 3 чэрвеня Дума павінна была стаць у палітычным плане больш кансерватыўнай, а ў нацыянальным – больш вялікарускай. У ім падкрэслівалася, што «Дзяржаўная дума павінна быць рускай і па духу», што «іншыя народнасці не павінны з'яўляцца вырашальнікамі чыста рускіх пытанняў» [15, с. 122–123].

У выніку выбарчай кампаніі, якая распачалася ў верасні 1907 г., большасць дэпутацкіх месцаў атрымалі прадстаўнікі прыхільныя і акцыябрыстаў. Гэта, па сутнасці, вызначала характар работы і рашэнняў Думы па нацыянальнаму пытання. Нацыянальная праблематыка трапляла ў поле зроку дэпутатаў не толькі пры непасрэдным звароце да становішча спраў у тым ці іншым этнакультурным рэгіёне, але і ў сувязі з разглядам самых розных пытанняў: – самакіравання, адукацыі і культуры, аграрнай праблемы.

Адлюстраваннем складаных і супярэчлівых працэсаў этнаканфесійных зносін, таксама, з'яўляўся перыядычны друк. «Наша ніва» пісала: «Прыглядаючыся бліжэй да агульнага беларускага жыцця, прыкмецім мы ў ім чатыры найважнейшыя бакі ці кірункі, якія кожны беларус імкнецца задаволіць, гэта кірунак духоўных патрэб, грамадзянскіх, палітычных і эканамічных» [10].

Вялікае значэнне ў развіцці міжнацыянальных адносін надавалася прадстаўніцтва ў органах мясцовага самакіравання. Дамініраванне прадстаўнікоў асобных этнасаў сярод меўшых неабходны, перш за ўсё маёмасны, цэнз стымулявала імкненне адміністрацыі, органаў ўлады і шэрагу палітычных партый змяніць парадок фарміравання мясцовых органаў улады.

Органы мясцовага самакіравання былі створаны яшчэ пад час рэформы 60-х гг. XIX ст. Па прынятаму 1 студзеня 1864 г. «Палажэнню аб губернскіх і павятовых земскіх установах» былі створаны земствы, якія фарміраваліся на аснове выбараў. Выбарчая сістэма была заснавана на маёмасным і саслоўным цэнзах. Выбаршчыкі падзяляліся на курыі: павятовыя землеўладальнікі, гарадскія выбаршчыкі і выбарныя ад сельскіх таварыстваў. Адзначанае палажэнне забяспечвала перавагу ў земстве памеснага дваранства. Да канца 70-х гг. XIX ст. земскія ўстановы былі створаны ў 34 губернях Расійскай імперыі. На Беларусь і некаторыя іншыя нацыянальныя раёны палажэнне аб земстве не распаўсюджвалася. Гэта было выклікана тым, што ў заходніх губернях значна было пашырана польскае землеўладанне. У 1865 г. у Гродзенскай, Віленскай, Мінскай і Віцебскай губернях 87,6 % усіх землеўладальнікаў мелі польскае паходжанне. Яны валодалі 87,2 % маёнткаў і 80,4 % уладальніцкай зямлі [17, с. 16]. Пакладзены ў аснову выбарчай сістэмы маёмасна-саслоўны пачатак забяспечваў бы ў земствах гэтых губерняў перавагу польскіх памешчыкаў, чаго царскі ўрад дапусціць не мог.

Пасля паўстання 1863 г. урад праводзіў палітыку падрыву эканамічнага значэння польскага землеўладання ў Заходнім краі і адначасова ставіў мэту стварэння ў Беларусі і Літве надзейнай сацыяльнай апоры самадзяржаўя ў асобе памешчыкаў рускага паходжання.

У красавіку 1903 г. у Віцебскай, Мінскай і Магілёўскай губернях былі ўведзены ўстановы адміністрацыйнага тыпу для вядзення земскай гаспадаркі. Яны ствараліся не на выбарных пачатках, а цалкам па прызначэнню адміністрацыі і толькі ў губернях [5, с. 114].

Пасля трэцячэрвеньскага дзяржаўнага перавароту адным з галоўных сродкаў барацьбы з рэвалюцыйным рухам у заходніх губернях царызм выбраў шавіністычную палітыку, накіраваную супраць «іншародцаў» і «іншаверацаў». За падобную палітыку выступалі манархічныя партыі і правы друк, якія патрабавалі ўзмацнення барацьбы з «сепаратызмам» ў Заходнім краі. Газета «Белорусская жизнь» пісала: «Урад павінен пабудаваць сістэму земскіх выбараў у краі на больш шырокіх пачатках, з прылічэннем рускага элемента. Няхай тады земствы будуць недастаткова культурнымі ці нават зусім не культурнымі, але яны будуць рускімі» [1]. На старонках манархічных выданняў знаходзілі адлюстраванне думскія дэбаты аб увядзенні земстваў. «Украины России» у артыкуле: «Заходняя Русь і галасаванне ў Дзяржаўнай думе» пісала, што «палякі і іншародцы штучна выкарыстоўваюць любыя супярэчнасці ў Думе для распаўсюджвання сярод рускага насельніцтва сумненняў і змяшэння веры ў адзінства рускага народа. Русь ужо – пісала далей газета – падсоўваюцца вучэнні аб «беларусізме» і «украінстве», аб трох рускіх народнасцях. Іх можна стварыць яшчэ некалькі, а моў увогуле колькі хочаце» [12].

Законапраект аб заходнім земстве быў разлічаны на збліжэнне заможнай праслойкі беларускіх і ўкраінскіх сялян з рускімі памешчыкамі і аслаблення ўплыву польскіх памешчыкаў у краі. Часопіс «Крестьянин» пісаў: «У інтарэсах дзяржавы і карэннага насельніцтва земства ў краі павінна быць не іншародным а рускім» [7].

У маі 1908 г. пры абмеркаванні бюджэта Міністэрства ўнутраных спраў па праланове правых і акцябрыстаў III Дума прыняла прашэнне ўраду ўнесці законапраект аб земстве ў 9 заходніх губернях, «пры ўмовах уліку справядлівых інтарэсаў рускага насельніцтва краю» [2, стб. 733].

Спачатку прадугледжвалася ўвядзенне земстваў ва ўсіх дзевяці заходніх губернях. Аднак, паколькі ў Віленскай, Гродзенскай і Ковенскай губернях абсалютную большасць буйных землеўладальнікаў складалі палякі, вырашылі спачатку ўвесці земствы ў Віцебскай, Мінскай, Магілёўскай, Кіеўскай, Вальнскай і Падольскай губернях. Быў падрыхтаваны законапраект МУС на чале з П. А. Стальпіным «Аб прымяненні Палажэння аб земскіх установах 12 чэрвеня 1890 г. да Віцебскай, Мінскай, Магілёўскай, Кіеўскай, Вальнскай і Падольскай губерняў». Законапраект грунтаваўся на «Палажэнні 1890 г.», але ў яго, у адпаведнасці з нацыянальнымі планами П. А. Стальпіна, быў унесены рад істотных змяненняў. Замест саслоўных курый (сялянскай і памешчыцкай) уводзіліся курыі нацыянальныя – «руская» і «польская». У «рускую» курыю ўключалася прыватнае беларускае насельніцтва, а ў «польскую» – каталіцкае. Для таго, каб забяспечыць перавагу ў земстве за рускімі памешчыкамі, памяншалася колькасць гласных ад палякаў [11, с. 82].

Для ўзмацнення ўплыву прыватнага духавенства праект прадугледжваў, што яго прадстаўнікі атрымаюць не адно месца ў земскіх выбарчых сходах (як па агульнаму Палажэнню 1890 г.), а тры – ў павятовых і чатыры – ў губернскіх. У земскіх сходах у заходніх губернях атрымаў права прымаць удзел, таксама, прадстаўнік Сялянскага пазямельнага банка. Кіраўніцтва выканаўчых органаў земстваў – старшыні ўпраў, старшыні камісій і іншыя павінны былі належаць да асоб «рускага паходжання» [9, с. 97–98].

Галоўны дакладчык аб увядзенні земства сакратар фракцыі рускіх нацыяналістаў Д. Н. Чыхачоў быў упэўнены, што законапраект распрацаваны «ў тым накірунку, каб у заходніх губернях стварылася безумоўнае рускае земства» [2, стб. 737].

Дзвюма галоўнымі праблемамі, якія прадвызначылі палітычную барацьбу па вынесенаму праекту, сталі нацыянальныя курыі і зніжэнне выбарчага цэнзу.

Кіраўнік Польска-літоўска-беларускай групы Ю. С. Монтвіл яшчэ ў сваім выступленні 29 красавіка 1908 г. ахарактарызаваў становішча «Паўночна-Заходняга краю» як «невynosнае». Ён падкрэсліў, што ў краі фактычна не дзейнічаюць агульнадзяржаўныя законы. Выключнае заканадаўства моцна абмяжоўвае правы карэннага насельніцтва. На думку віленскага дэпутата, толькі чыноўнікі з'яўляюцца паўнапраўнымі жыхарамі Беларусі і Літвы. Адначасова Ю. С. Монтвіл звярнуў увагу на тое, што «ў нас 75 %, а па некаторых ведамствах нават 100 % чыноўнікаў складаюцца з асоб, якія часова знаходзяцца ў краі». Дэпутат выказаўся за адмену абмежавальных законаў, за ўвядзенне поўнай грамадзянскай роўнасці, шырокага самакіравання і земстваў [18, с. 218–219].

Неабходнасць увядзення выбарнага земства ў дзевяці губернях даказваў дэпутат ад Віленскай губерні Г. І. Свяціцкі, які заявіў, што земствы павінны грунтавацца на прынцыпе роўнасці [18, с. 219].

Дэпутат ад Мінскай губерні, член правай фракцыі, рэктар духоўнай семінарыі А. Д. Юрашкевіч бачыў небяспеку ў тым, што ўрадавы праект улічваў палякаў, якія размаўляюць па польску, а беларусы-католікі, якія карыстаюцца беларускай, рускай або маларасійскай мовамі, на яго думку, будуць далучаны да рускай курый, але будуць галасаваць так, як ім скажуць польскія памешчыкі. Павятовы лідэр дваранства з Магілёўскай губерні, член Рускай нацыянальнай фракцыі М. М. Ладамірскі, таксама, баяўся таго, што ў земствы трапяць «падстаўныя асобы», якія будуць абараняць інтарэсы польскіх або яўрэйскіх уласнікаў [2, стб. 869, 871]. Тым не менш, абодва дэпутаты выступалі за ўвядзенне земства, бачачы ў ім сродак эканамічнага пад'ёму.

Фактычна праграмным стала выступленне ў Думе П. А. Сталыпіна па праблеме ўвядзення земства ў заходніх губернях. Ён сцвярджаў, што законапраект «пакладзе канец дальнейшай племянной барацьбе», а «Заходні край ёсць і будзе рускім назаўсёды» [2, стб. 779, 790, 791].

Палітычныя партыі і групы выказалі рознае стаўленне да законапраекта. Асабліваю крытыку выклікала палажэнне аб нацыянальных курьях. Дэпутаты ад Польскага кола не былі згодны з абмежавальнымі мерамі для палякаў, а Руская нацыянальная фракцыя прызнавала гэтыя меры недастатковымі [2, стб. 762].

Палітычная барацьба ў Думе знаходзіла сваё адлюстраванне на старонках газет. «Минское слово» у артыкуле «Трэці элемент у земстве» заклікала асцерагацца «захопу палякамі земскіх пасадак». «Трэці элемент у земстве – тлумачыцца газета – гэта тыя, хто непасрэдна кантакціруе з мясцовым насельніцтвам – з сялянствам і аказвае ўплыў на яго» [8]. Газета «Окраины России», наадварот адзначала, што «увядзенне земскага самакіравання ў заходніх губернях выклікала ўздэм рускай самасвядомасці, што ў нас назіраецца ў большасці выпадках толькі ў тыя моманты, калі асабліва праяўляецца моцны ціск іншародцаў на рускую народнасць» [13].

Лідэр Польска-літоўска-беларускай групы Ю. С. Монтвіліччыў, што ўвядзенне нацыянальных курый выстаўляла на перэдні план не эканамічнае пытанне, а палітычнае і нацыянальнае. Гэта можа прывесці да таго, што ў земствы і па «рускай», і па «польскай» курьям будуць абраны найбольш «крайнія нацыянальныя элементы», а не спецыялісты па земскай гаспадарцы [18, с. 218–219].

Член Краёвай партыі Літвы і Беларусі С. А. Ваньковіч заявіў, што прыняцце законапраекта прывядзе да «земскага самаўпраўства», а не да самакіравання. У прапанове ўрада, на яго думку, выразна чытаецца лозунг вялікарускіх нацыяналістаў «Расія для рускіх», які прадугледжвае ўсе правы для рускай нацыянальнасці, а ўсе абавязкі – для «іншародцаў». Рэалізацыя гэтага лозунга, як лічыў С. А. Ваньковіч, у тым ліку і праз урадавы законапраект аб земствах, пагражае эканамічным і палітычным аслабленнем Расійскай імперыі [3, стб. 1119–1131].

Адмоўнае стаўленне да законапраекта прадэманстравалі кадэты. Член фракцыі кадэтаў у Думе, прафесар І. Ф. Лучыцкі (Кіеў) звярнуў увагу на тое, што «ў Паўночна-Заходнім і Паўднёва-Заходнім краі існуе славянскае племя, якое мае сваё нацыянальнае аблічча, якое паспела стварыць сваю культуру і сваю літаратуру». Дэпутат звяртаецца да ўлады з пытаннем: «Чаму ж урад адмаўляе ў земстве літоўцам, украінцам, беларусам?» [2, стб. 1028, 1034, 1038]. Кадэты лічылі, што ўвядзенне нацыянальных курый – паказчык грубейшай нацыяналістычнай палітыкі царызму, якая аслабляе дзяржаву на заходніх ускраінах.

Рэзалюцыю, якая адхіляла законапраект, прынялі трудавікі. Яны лічылі, што мясцовае самакіраванне павінна быць пабудавана «на роўным удзеле ў ім усяго мясцовага насельніцтва, без адрознення полу, рэлігіі і нацыянальнасці» [2, стб. 1229]. Дэпутат А. А. Булат, трудавік, лічыў, што дзейнасць урада накіравана да ўзбуджэння нянавісці сялян да польскіх памешчыкаў, у той час як у гаспадарчых пытаннях і польскія, і рускія памешчыкі будуць дзейнічаць у земствах заадно. А. А. Булат прызнаў законапраект «адным з найгоршых», паколькі ён «спрасякнуты духам нацыянальнай неярпімасці» і накіраваны не толькі на абмежаванне палякаў, «а яшчэ ў большай ступені пазбаўляе ўсялякіх правоў на самакіраванне усё мясцовае сялянскае насельніцтва, былі б гэта беларусы, украінцы, латышы або яўрэі, якіх нават да скрынь выбаршчыкаў не дапусцяць» [2, стб. 857].

Правыя партыі падтрымалі ідэалогію праекта, але лічылі недастатковымі антыпольскія меры. Манархічныя выданні друкавалі матэрыялы, накіраваныя супраць «іншародцаў», «польскага засілля» і «нацыянальнага сепаратызму» у краі. Артыкулы выходзілі пад назвамі: «Задачы рускага нацыяналізму ў нашым краі», «Новы поход на Беларусь», «Расія для рускіх», «Беларускі сепаратызм» і інш. [19, 20, 21, 14, 1].

Законапраект быў прыняты Думай з нязначнымі папраўкамі. Але Дзяржаўны Савет 4 сакавіка 1911 г. 92 галасамі супраць 68 адхіліў артыкул аб нацыянальных курьях [4, с. 217–218]. Фактычна большасць членаў Савета выступіла супраць паніжэння маёмаснага цэнзу, г. зн. павышэння ўдзельнай вагі кулацтва ў земствах заходніх губерняў. П. А. Сталыпін быў вымушаны падаць у адстаўку. Але Мікалай II адхіліў яе і даў згоду ўраду на роспуск Дзяржаўнага Савета і Дзяржаўнай думы на тры дні (з 12 па 15 сакавіка 1911 г.) з тым, каб правесці законапраект аб заходнім земстве на падставе 87 артыкула Асноўных дзяржаўных законаў Расійскай Імперыі, што і было зроблена. Такі расклад падзей сведчыў аб крызісе трэцячэрвеньскай сістэмы.

Такі ж прэцэдэнт, у хуткім часе, быў выкарыстаны дэпутатамі ад манархічных партый і ў адносінах да гарадскога самакіравання ў заходніх губернях. 30 лістапада 1911 г. 52 члена Думы выступілі з заканадаўчай прапановай аб дапаўненні некаторых артыкулаў Гарадавога палажэння 1892 года ў адносінах гарадоў васьмі заходніх губерняў: Віленскай, Віцебскай, Кіеўскай, Ковенскай, Мінскай, Магілёўскай і Падольскай [6, с. 169].

Правыя лічылі, што сярод тых, хто прымае ўдзел у выбарах, домаўладальнікаў, гандляроў і прамыслоўцаў, пераважаюць палякі і яўрэі. Паколькі апошнія згодна з

палажэннем 1892 г. не дапускаліся да самакіравання, «гаспадарамі становішча ў гарадах спрадвечна рускага Заходняга краю фактычна сталі палякі». Гэта супярэчыць, адзначалася далей, інтарэсам рускага насельніцтва і рускай дзяржаўнасці. Аўтары заявы пісалі: «Так як, рускае гарадское насельніцтва ў Заходнім краі належыць да дзяржаўнага ў Імперыі рускага народа, то яно павінна мець прывілеі перад палякамі і астатнімі іншародцамі ў складзе прадстаўніцтва ў гарадскім самакіраванні» [16, л. 2-6, 9]. Яны прапаноўвалі падзяліць выбарчыя сходы на дзве групы – адна для рускіх гараджан, другая – для ўсіх астатніх.

Заява была перададзена ў камісію па гарадскім справам, якая абмеркавала запыт 17 лютага 1912 г. Камісія падтрымала прапанову аб падзеле выбарчыкаў па нацыянальных курых, пасля правядзення спецыяльнага даследавання. Толькі у сувязі з заканчэннем паўнамоцтваў Думы рэалізаваць ініцыятывы дэпутатаў манархічнага кірунку не ўдалося [16, л. 13-14,2].

У абставінах умацнення палітычнай барацьбы праект увядзення земстваў аб'яднаў і абвастрыў некалькі праблем Заходняга краю – аграрна-сялянскую, нацыянальную, рэфармавання мясцовага кіравання. Беларуская нацыянальная буржуазія, прадстаўленая ў асноўным кулацтвам, у выніку сваёй слабасці арыентавалася на саюз з рускім памесным дваранствам і спадзявалася задаволіць свае эканамічныя інтарэсы за кошт польскіх памешчыкаў. Значная частка каталіцкага беларускага кулацтва ішла за польскімі памешчыкамі і ксяндзамі. На першы план яна, таксама, ставіла вырашэнне класавых і эканамічных пытанняў.

ЛІТАРАТУРА

1. Белорусская жизнь. 1909. 9 февр.
2. Государственная дума. Третий созыв. Стенографические отчеты. Сессия III. Спб., 1910. Ч. 4.
3. Государственная дума. Третий созыв. Стенографические отчеты. Сессия I-V. Спб., 1908–1912. Сессия III.
4. Дякин, В. С. Самодержавие, буржуазия и дворянство в 1907–1911 гг. / В. С. Дякин. Л., 1978.
5. Забаўскі, М. М. Расійская Дзяржаўная дума ў грамадска-палітычным жыцці Беларусі (1906–1917 гг.) / М. М. Забаўскі. Мінск, 1999., 212 с.
6. Зорин, В. Ю. Национальный вопрос в Государственных думах России: опыт законодательства. / В. Ю. Зорин, Д. А. Аманжинова, С. В. Кулешов. М. : Русский мир, 1999., 520 с.
7. Крестьянин. 1910. № 16.
8. Минское слово. 29 марта 1912.
9. Националисты в 3-й Государственной думе. Спб., 1912.
10. Наша ніва. 1912. № 2.
11. Обзор деятельности Государственной думы третьего созыва. 1907–1912 гг. Спб., 1912. Ч. 2.
12. Краины России. 1910. 15 мая.
13. Краины России. 28 мая. 1911.
14. Краины России. 29 марта. 1908.
15. Политическая история XX века: Сборник документов и материалов. – М. : Изд-во политической литературы, 1991.
16. РДГА. Ф. 1278. Воп. 2. Спр. 2436.

17. Самбук, С. М. Общественно-политическая мысль Белоруссии во II половине XIX в. / С. М. Самбук. Мінск, 1976.
18. Смалянчук, А. Ф. Паміж краёваасцю і нацыянальнай ідэяй. Польскі рух на беларускіх і літоўскіх землях. 1864 – люты 1917 г. / А. Ф. Смалянчук. – СПб. : Неўскі прасцяг, 2004. 406 с.
19. Северо-Западная жизнь. 2 авг. 1912.
20. Северо-Западная жизнь. 14 янв. 1914.
21. Северо-Западная жизнь. 4 февр. 1914

Н. М. ФИЛЮТА

ЧЕШСКИЙ И СЛОВАЦКИЙ ЭТНОСЫ В ИСТОРИИ БЕЛАРУСИ (XIX – начало XXI в.)

Начало чешского и словацкого присутствия в Беларуси относится к средневековью, однако вплоть до XIX в. число чехов и словаков здесь было незначительным.

Увеличение числа чехов и словаков в белорусских губерниях в начале XIX в. было связано с тем, что император Александр I продолжил практику Екатерины II по приглашению в Российскую империю иностранных колонистов и предоставлению им ряда льгот.

В начале 60-х гг. XIX в. отмечается крупная волна чешской эмиграции в Беларусь. Переселение было следствием массового обезземеливания чешского крестьянства, глубокого промышленного кризиса и, в результате, массовой безработицы и голода в чешских землях. В свою очередь в условиях дефицита местной рабочей силы, после отмены крепостного права в Российской империи в 1861 г., помещики Беларуси стали приглашать чешских сельскохозяйственных рабочих поселиться в их имениях в качестве колонистов с целью использования их труда в основном на сельскохозяйственных работах [12, с. 41].

Чехи-колонисты переселились преимущественно в Минскую губернию (в Речицкий и Мозырский уезды). Всего в имения Минской губернии прибыло 818 чехов-колонистов [6, л. 10–523; 7, л. 163–551].

Большинство чешских колонистов прибыло для сельскохозяйственных работ из Чехии в Беларусь в течение 1862 г. согласно условиям контрактов с белорусскими помещиками, которые были подписаны на шесть, семь или восемь лет.

Условия контрактов принимающей стороной соблюдались не полностью, поэтому часть поселенцев вернулась на Родину, но в то же время большинство колонистов предпочло остаться на землях пригласивших их помещиков.

Крупнейшие чешские поселения в Беларуси в конце XIX в. располагались на территории имений Головчицы и Барбаров Речицкого уезда Минской губернии, принадлежавших помещикам Горваттам. Здесь чехи получили наиболее выгодные условия проживания и труда. Наиболее распространенными фамилиями в этих чешских колониях были: Протывенски, Тихи, Старек, Воженилек, Ружичка, Доуброва.